

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 4	Стр. 1535-1557	Ниш	октобар - децембар	2012.
----	----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 323.1(497)''199/200''

Прегледни рад

Примљено: 25.8.2012.

Ревидрана верзија: 07.12.2012.

Горан Пенев

Институт друштвених наука

Центар за демографска истраживања

Београд

ЕТНИЧКА СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА БАЛКАНСКИХ ДРЖАВА КРАЈЕМ 20. И ПОЧЕТКОМ 21. ВЕКА*

Апстракт

Балкан је крајем 20. века још једном постао поприште правих политичких тектонских поремећаја какви у Европи нису забележени након Другог светског рата. Ратови, милиони избеглица, смене режима, промене политичких и економских система, дубоке социоекономске кризе непосредно су утицали на демографске процесе и структуре становништва. У том погледу, за Балкан је и на прелазу између 20. и 21. века и даље од посебног значаја етничка структура становништва.

Број припадника одређене етничке групе детерминисан је нивоом наталитета и морталитета, миграцијама, али и променама у изјашњавању о националној припадности, појавом нових као и променама назива постојећих етничких група. И поред видног напретка у статистичком праћењу етничке структуре становништва, и даље није могуће да се добије целовита етничка слика Балкана. На основу расположивих коначних пописних података може се закључити да се током 1990-их и 2000-их година промене националног састава становништва нису одвијале у истом смеру. У Хрватској и, у извесној мери, у Румунији приметна је хомогенизација етничке структуре. У Македонији, Албанији, Грчкој и Црној Гори присутни процеси стварне или „виртуелне“ хетерогенизације етничке структуре становништва. Босна и Херцеговина и Србија су посебни случајеви. Етничке структуре становништва те две земље су и даље веома хетерогене, али је национални састав становништва ентитета, односно покрајина много хомогенији него становништва које је живело на истим територијама пре 1991. године.

Кључне речи: етничка структура, национална припадност, миграције, попис, Балкан

---

penev@sezampro.rs

* Рад представља део пројекта „Истраживање демографских феномена у функцији јавних политика у Србији“ (евиденциони број: 47006) који је финансиран од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

THE ETHNIC STRUCTURE OF THE POPULATION OF BALKAN COUNTRIES AT THE END OF THE 20TH AND THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Abstract

At the end of the 20th century, the Balkans once again became the theater of the kind of tectonic political events that had not been seen in Europe since the Second World War. Wars, millions of refugees, fall of regimes, changes of political and economic systems, and great socio-economic crises all directly influenced demographic processes and the population structures. In this respect, the ethnic structure of the population is still very important in the Balkans at the turn of the 21st century.

The change of the number of members of a particular ethnic group is determined by the births, deaths and net migration as well as changes in declaration of ethnic affiliation and the appearance of new ethnic groups and changes in the names of existing ethnic groups. Despite noticeable advances in statistical coverage of the ethnic structure of the population, it is still impossible to create a complete ethnic image of the Balkans. Based on the available final census results, we can conclude that changes in the ethnic composition of the population during the 1990s and 2000s did not develop in the same direction. In Croatia and, to a certain extent, in Romania, homogenization is noticeable. In Macedonia, Albania, Greece, and Montenegro, real or "virtual" heterogeneity of the ethnic structure can be observed. Bosnia and Herzegovina and Serbia are special cases. The ethnic structures of those countries are still very heterogeneous, but the ethnic compositions of the population of entities or provinces are far more homogenous than the population that lived in the same areas before 1991.

Key words: Ethnic Structure, Ethnic Affiliation, Migration, Census, Balkans

УВОД

Балкан је једно типично етнички, конфесионално, лингвистички и културно хетерогено подручје. Та диференцираност несумњиво представља богатство, али често и камен спотицања. То посебно важи за религијску и етничку хетерогеност која је неретко била један од главних непосредних узрока конфликта, посебно у условима када процес формирања нација није до краја завршен.

Етничка хетерогеност Балкана је евидентна, али је врло тешко рећи какав је у прошлости био, али и какав је данас стварни етнички састав становништва тог подручја. Основни разлози једне магловите етничке слике највише се могу наћи у чињеници да код многих етничких група током читавог 20. века, али ни почетком 21. века није у потпуности искристализована свест о властитој етничкој припадности. Али, такође, и због става да бројност етничке групе битно детер-

минише њен значај, а посебно политички. Стога није изненађење што се чак и крајем 20. века формирају нове етничке групе, али што се истовремено и негира постојање одређених националних заједница, језика или култура. А такви процеси су уско везани са настојањима да се припадници појединих етничких група асимилују, протерају са одређених територија или физички потпуно униште.

Етничка припадност појединца је једна од варијабли која је првенствено субјективно детерминисана што додатно усложњава праћење промена бројности припадника одређене етничке заједнице. Као и код динамике укупног становништва, и кретање броја припадника одређене националности детерминисано је природним прираштајем и миграционим салдом. Међутим, бројност ентитета је одређена и променама у изјашњавању о националној припадности (условљене етничком асимилацијом, етничком мимикријом или етничким трансфером), затим услед појаве нових етничких група, као и променама у називу постојећих етничких група.

Промене етничке структуре су нарочито изражене током и непосредно након завршетка ратних сукоба који у мултиетничким срединама често имају карактер управо етничких сукоба или су директна последица заоштрених етничких односа. С друге стране, у мултиетничким друштвима су интересни односи по правилу погоршани у време дубоких криза (економских, социјалних) или пак отворених ратних сукоба.

ПРОМЕНЕ У ПОСЛЕДЊЕ ДВЕ ДЕЦЕНИЈЕ ПО ЗЕМЉАМА

Балкан је, као и већ неколико пута током 20. века, и крајем столећа поново био под ударом правих политичких тектонских поремећаја. Распад СФР Југославије и ратни сукоби који су га пратили, формирање нових независних држава, пад комунистичких режима и социоекономска транзиција која је следила битно су утицали на популациону динамику, али и етнички састав не само земаља које су директно биле погођене променама, већ и Грчке, која је крајем 20. века била политички најстабилнија и економски најразвијенија земља.

И поред знатног напретка у статистичком праћењу етничког састава становништва, и даље је немогуће да се за један јединствени временски тренутак целовито сагледа етничка слика Балкана. Стога, и овог пута ће бити нужно да промене етничког састава након 1990. године и актуелна ситуација буду разматране по земљама.¹ У раду су ко-

¹ Не постоји јединствено мишљење које све земље треба сврстати у балканске. У овом раду се под балканским државама подразумевају (са истока према западу): Румунија, Бугарска, Грчка, Албанија и бивше југословенске републике: Македонија, Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина и Хрватска.

ришћени искључиво званични резултати пописа становништва које су објавили националне статистичке организације.

Албанија

Албанија је једина балканска земља у којој је континуирано, од краја Другог светског рата па све до краја 1980-их година, на власти био комунистички режим стаљинистичког типа. Након смрти диктатора Е. Хоџе (1985. године) и у тој држави полако почињу да се спровode политичке реформе, које су почетком 1990-их довеле до пада комунистичког режима.

Најновији пописни подаци о националном саставу становништва Албаније су из 1989. То је и последњи попис који су спровеле комунистичке власти. Те године у Албанији су, од укупно 3,2 милиона становника, 98% били етнички Албанци, а свега 2% становници неке друге националне припадности. Међу националним мањинама најбројни су били Грци (58,8 хиљ.) и Македонци (4,7 хиљ.). Таква етничка структура често је довођена у питање, посебно од стране припадника грчке и македонске мањине. По њима, крајем 1980-их, у Албанији је било око 200 хиљада Грка, а Македонаца до 150 хиљада.

*Табела 1. Становништво Албаније
према националној припадности, 1989.*

Table 1. Population of Albania by ethnic affiliation, 1989

Националност	Број становника	%
Укупно	3182417	100,0
Албанци	3117601	98,0
Грци	58758	1,8
Македонци	4697	0,1
Остале етничке групе (Срби, Црногорци, Власи, Роми ...)	1361	0,0

Веома значајни емиграциони токови представљају најважнију особеност демографског развоја Албаније након 1990. године. Процењује се да је само у међупописном периоду 1989–2001. негативан миграциони салдо износио око 690 хиљада лица (Galaxy & Gesano, 2011). Тако интензивне миграције су дубоко пореметиле старосну и полну структуру становништва. О променама етничке структуре у транзиционом периоду може се само претпостављати. Наиме, пописница из 2001. није садржала питање о етничкој припадности. У попису који је спроведен октобра 2011. постоје питања о етничкој припадности, матерњем језику, религији и држављанству. Реално је очекивати да ће резултати тог пописа указати на значајно већи број припадника националних мањина него 1989. годи-

не. Наиме, у периоду посткомунистичке транзиције присутна је снажна реафирмација националног идентитета неалбанаца. То се нарочито односи на грчку етничку заједницу која тражи посебан статус у Албанији, али и привилегован положај у Грчкој.

Бугарска

И у Бугарској је рушење комунистичког режима било праћено потпуним отварањем граница. Ипак, још за време старог режима, тј. маја 1989. године, границе су постале пропусне, али само за припаднике турске националне мањине. Те године достигнута је кулминација у међуетничким тензијама, а које су се највише тицале положаја турске националне мањине. С тим у вези, режим је изненада дозволио етничким Турцима да напусте Бугарску, што је искористило око 350 хиљада лица или око 40% припадника турске националне мањине. Иако су догађаји из 1984–1989. ван периода посматрања који је обрађен у овом раду, они су споменути зато што су несумњиво убрзали почетак демократских промена и пад комунистичког режима. Политичке промене у Бугарској, али и неиспуњена очекивања у Турској навеле су готово 150 хиљада бугарских Турака да се већ 1990. године врате у своје домове.

У Бугарској је 1992. године спроведен попис који је, по први пут после 1956. прикупио податке о етничкој припадности становништва. И у пописницима за наредна два пописа, из 2001. и 2011, садржана су питања о етничкој припадности. Треба нагласити да подаци пописа из 2011. године нису потпуно упоредиви са резултатима пописа из 1992. и 2001. године. Наиме, приликом последњег пописа остављена је могућност да се не одговори на питања о етничкој припадности и матерњем језику, тако да за 740 хиљада пописаних лица (преко 10% становништва) нису добијени подаци о националној припадности.

Према резултатима последња три пописа, у Бугарској су етнички Бугари представљали око 85% укупног становништва (Табела 2). Удео Турака, најбројније националне мањине, стално је износио око 9%. Треба споменути да је код обе етничке групе регистровано смањење броја становника. У случају Бугара оно је резултат негативног природног прираштаја и негативног миграционог салда. Код Турака смањење је искључиво последица већег иселавања него уселавања, али је нето емиграција била мање интензивна него током „велике екскурзије“ из 1989. године.

Међу бројнијим етничким групама, повећање удела у укупном становништву Бугарске било је континуирано само у случају Рома (са 3,7% у 1992, на 4,9% у 2011). Међутим, у периоду 2001–2011. смањен је и број Рома, упркос позитивном природном прираштају и њиховој етничкој реафирмацији.

Табела 2. Становништво Бугарске
према националној припадности, 1992, 2001. и 2011.

Table 2. Population of Bulgaria by ethnic affiliation,
1992, 2001 and 2011

Националност	1992		2001		2011	
	број становника	%	број становника	%	број становника	%
Укупно становништво	8487317		7932984	%	7351234	
Становништво које се изјаснило о националној припадности	8478836	100,0	7841986	100,0	6558406	100,0
Бугари	7271185	85,8	6655210	84,9	5604300	85,5
Турци	800052	9,4	746664	9,5	585024	8,9
Цигани (Роми)	313396	3,7	370908	4,7	320761	4,9
Руси	17139	0,2	15595	0,2	9868	0,2
Јермени	13677	0,2	10832	0,1	6360	0,1
Остале националности	63387	0,7	42777	0,5	32093	0,5
Одбили да се изјасне			62108			
Неопредељени					53107	
Непознато	8481		24807			
Без одговора					739721	

Напомена: Подаци пописа из 2011. су прелиминарни

Од осталих етничких група треба посебно споменути Македонце. Они су, после Другог светског рата, били трећа најбројнија етничка мањина. У време пописа из 1946. године регистровано их је 170 хиљада (2,4%), а 1956. било их је 188 хиљада (2,5%). Након заштравања политичких односа са Југославијом, Бугарска је почела да негира постојање македонске нације. Куриозитет је да је 1991. године Бугарска прва признала независну Македонију, али не и македонски језик. У време пописа из 1992. године број Македонаца износио је 10,8 хиљада, у 2001. он је преполовљен (5071), а према подацима из 2011. године као Македонци су се декларисала свега 1346 лица, тј. готово 120 пута мање него 1956. године. Такво смањење готово искључиво је последица промене у изјашњавању о националној припадности, у великој мери узрокованој дуготрајним директним и индиректним притисцима бугарских власти.

Грчка

Грчка је једина балканска земља за коју се у посматраном периоду (1990–2011) не располаже пописним подацима о етничкој припадности, матерњем језику или религији (Kotzamanis, Mrdjen & Parant, 2003), а као и у већини осталих „развијених демократија“, етничка структура становништва није на „дневном реду“. Ипак, и поред недостатка веродостојних статистичких података, врло је раширено мишљење да је њен етнички састав монолитан (98% су Грци – Raduški, 2011).

Грчка, која је готово током читавог 20. века била типична емиграциона земља, током 1990-их, као и почетком 21. века постаје имиграциона земља. Преломне су биле 1980-е када започиње масовни повратак грчких емиграната. Број имиграната је знатно повећан током 1990-их и почетком 2000-их, и то након пада комунистичких режима у европским земљама, као и током неколико великих криза у Албанији, Закавказју, Авганистану, Ираку ... У 1991. годину у Грчкој је, на основу пописних података о држављанству, број странаца (167 хиљада) био готово идентичан као 10 година раније. Међутим, 10 година касније (2001), број странаца (762 хиљаде) био је 4,5 пута већи, достигавши 7% укупног становништва земље. Међу странцима најбројнији су Албанци (438 хиљада или 53%), који су представљали преко 4% укупног становништва Грчке. По бројности следе Бугари (35 хиљада), Грузини (23 хиљаде) и Пољаци (22 хиљаде). Иако се на основу података о држављанству не може прецизно закључивати о етничкој структури становништва, извесно је да удео етничких Грка износи мање од споменутих 98%. Уједно, евидентно је да су почетком 21. века странци (лица без грчког држављанства), представљали од 5% до можда, чак, 10% укупног становништва земље, а у већини се ради о лицима која нису грчке етничке припадности.

Румунија

Потпуна либерализација изласка из земље била је једна од првих мера власти после свргавања Чаушесковог режима (децембра 1989), што је иницирало веома интензивну емиграцију становништва. За две деценије, између пописа из 1992. и 2011. године, процењује се да је негативан миграциони салдо износио нешто преко 3 милиона лица, што је уз континуирани негативан природни прираштај (Пенев, 2010), резултирало огромним смањењем становништва од готово 3,8 милиона становника. Иако су емиграције погодиле све етничке групе, њен значај за популациону динамику био је највећи код бројнијих националних мањина. То се првенствено односи на етничке Немце, који су одмах након промене режима масовно емигрира-

ли у Немачку. Само од јануара до августа 1990. из Румуније је емигрирало око 120 хиљада Немаца (Sudetic, 1990).

Већ су резултати првог посткомунистичког пописа из 1992. године указали на ефекте исељавања. У односу на претходни попис, највеће смањење је код Немаца (са 359 хиљада у 1977. на 119 хиљада у 1992). Смањен је, али у много мањој мери, и број етничких Мађара (са 1,7 милиона на 1,6 милиона). Истовремено, број већинских Румуна је повећан са 19,0 на 20,4 милиона (а њихов удео у укупном становништву са 88,1% на 89,5%).

*Табела 3. Становништво Румуније
према националној припадности, 1992, 2001. и 2011.*

*Table 3. Population of Romania by ethnic affiliation,
1992, 2002. and 2011*

Националност	1992		2002		2011	
	број становника	%	број становника	%	број становника	%
Укупно	22810035	100,0	21698181	100,0	19042936	100,0
Румуни	20408542	89,5	19409400	89,5	16869816	88,6
Мађари	1624959	7,1	1434377	6,6	1237746	6,5
Роми	401087	1,8	535250	2,5	619007	3,3
Украјинци	65764	0,3	61091	0,3	51703	0,3
Немци	119462	0,5	60088	0,3	36884	0,2
Руси (Липовани)	38606	0,2	36397	0,2	23864	0,1
Турци	29832	0,1	32596	0,2	28226	0,1
Татари	24596	0,1	24137	0,1	20464	0,1
Срби	29408	0,1	22518	0,1	...	...
Словаци	19594	0,1	17199	0,1	...	...
Остали	48185	0,2	65128	0,3	96040	0,5
Неизјашњени	...	...	...	...	59186	0,3

Напомена 1: За 2011. годину Срби и Словаци су укључени у групу „Остали“ (обе националности са по мање од 20.000 становника).

Напомена 2: Пописни подаци за 2011. су прелиминарни.

И у наредном међупописном периоду (1992–2002) настављена су исељавања из земље, али је појава негативног природног прираштаја условила даље смањење ефектива не само бројнијих етничких мањина, већ и румунске већине. За десет година број етничких Румуна је смањен за 1 милион, али је њихов удео у укупном становништву остао на истом, врло високом нивоу (89,5%). Међу националним

мањинама највеће апсолутно смањење остварено је код Мађара (са 1,6 милиона на 1,4 милиона), али је стопа смањења била највећа код Немаца. За 10 година њихов број је опао за половину (са 119 хиљада на 60 хиљада).

Роми су у погледу смера, али и интензитета промене броја становника представљали изузетак. За само 10 година њихов број је повећан са трећину (са 400 хиљада на 535 хиљада). Разлози су позитиван природни прираштај и промена у изјашњавању. Иначе, према неким проценама стварни број Рома у Румунији износи око 2,5 милиона (Stantcheva, 2001).

Први резултати пописа из 2011. године указују на крајње заоштрени проблем депопулације. Становништво Румуније је за мање од 10 година смањено за 2,7 милиона (Табела 3), што је првенствено узроковано наставком масовног исељавања из земље. Како у том међупописном периоду емиграција није била етнички селективна, промене националног састава становништва су биле врло умерене. Пре свега, приметно је интензивније смањење становништва румунске националне припадности, што је резултирало незнатним смањењем његовог уделом у укупном становништву земље (пад са 89,5% на 88,6%).

Интензивније од просека било је и смањење броја Немаца, тако да је број припадника те националне мањине у 2011. сведен на свега десетину броја у време пописа из 1977. (тада их је било 359 хиљада). Тиме је практично завршен процес исељавања румунских Немаца.

Роми су једини изузетак у погледу популационе динамике. Број припаднике те етничке заједнице повећан је између последња два пописа за око 15%. Такво повећање се може објаснити позитивним природним прираштајем, успореним исељавањем (односно принудним враћањем румунских Рома из неких западноевропских земаља), као и даљом афирмацијом њиховог националног идентитета.

Бивша СФР Југославија

Криза с краја 20. века несумњиво је најтеже погодила становништво бивше Југославије. Та земља није успела да преброди проблеме и практично је окончала да постоји средином 1991. године.

Што се тиче промена етничке структуре становништва, оне су у посматраном периоду (од 1990. до данас), биле управо најинтензивније у земљама сукцесорима бивше СФР Југославије. Уставом бивше СФРЈ била је гарантована слобода етничког изјашњавања, што су касније прихватиле све новоформиране државе наследнице. Етничко изјашњавање је било засновано на личној и субјективној основи, што је омогућавало промену изјашњавања појединца током времена. Међутим, промене етничког састава остварене током годи-

на ратних конфликта из 1990-их, биле су убрзане присилним миграцијама, етничким чишћењем, ратним злочинима.

Бивша Југославија је била плуриетничка федерација са 23,6 милиона становника (1991). Почетком 1990-их она је била једина балканска држава без апсолутне етничке већине. Према попису који је у Југославији спроведен априла 1991. године, тј. свега два месеца пре распада земље, најбројнији су били Срби (8,5 милиона), затим Хрвати (4,7 милиона) и као трећи Муслимани (2,3 милиона). Остале три конститутивне нације (Словенци, Македонци и Црногорци) биле су знатно малобројније (1,8 милиона, 1,4 милиона и 547 хиљада). Значајан је био и број становника који су се етнички изјаснили као Југословени (747 хиљада). То су у великој мери били супружници из мешовитих бракова или њихова деца, а највише их је било у етнички најхетерогенијим подручјима – Босни и Херцеговини (5,5%) и Војводини (8,7%).

Од осталих етничких група најбројнији су били припадници албанске мањине (2,2 милион или 9,2% укупног становништва Југославије), затим Мађари (376 хиљада) и Роми (213 хиљада). Није занемарљив био ни број Румуна и Бугара (Србија), као и Турака (Македонија).

Након распада земље, све бивше југословенске републике су у периоду од 1991. до 2006. године прокламовале независност. У 2008. години то је учинила и српска Аутономна Покрајина Косово и Метохија. Три године касније, тзв. Република Косово није постала члан УН, њену независност није признала Србија као ни већина земаља света.

Босна и Херцеговина

Босна и Херцеговина је једина република у бившој Југославији без апсолутно већинске националности. Према подацима пописа из 1991. године, у Босни и Херцеговини најбројнији су били Муслимани (43,5% укупног становништва), затим Срби (31,2%) и Хрвати (17,4%), а 7,9% била су лица која су се етнички декларисала као Југословени.

Такав национални састав, а пре свега територијална дистрибуција етничитета битно је промењена у првој половини 1990-их година, тј. почев од грађанског рата који је отпочео 1992. године. У року од неколико година (до краја 1995) више милиона становника Босне и Херцеговине је мигрирало, углавном присилно. Миграциони токови су били интерни (у оквирима Босне и Херцеговине), затим према Србији (највише Срби) и Хрватској (највише Хрвати), али и према другим земљама ван подручја бивше Југославије. Према званичним проценама ентитетских статистичких завода тренутно у Босни и Херцеговини живи 3,7 милиона становника, а ван граница земље до-

датних 1,4 милиона становника. Међу емигрантима који су се одселили ван простора бивше Југославије, најбројнији су етнички Муслимана (око 60%) који су највише страдали у рату, али и који су најлакше добијали азил или дозволу трајног боравка у „трећим“ земљама.

На промену националне структуре утицао је и морталитет. Процењује се да је у рату убијено 100 хиљада становника. Међу директним ратним жртвама највише је било Муслимана (66%), док је број убијених Срба и Хрвата био знатно мањи – 26% и 8% (IDC, 2007).

Децембра 1995. године Босна и Херцеговина је, према Дејтонском споразуму, подељена на два ентитета – Федерацију Босне и Херцеговине (2,3 милиона становника) и Републику Српску (1,4 милиона), са потпуно различитом етничком структуром. У Федерацији БиХ апсолутну већину чине Бошњаци² (преко 80%), а у Републици Српској то су Срби. Резултати свих тих процена су врло дискутабилни, а како пописа није било од 1991. године,³ не постоје поуздане информације како о броју укупног становништва (постојеће званичне процене су прецењене), као ни о његовој етничкој структури. У сваком случају, актуелни национални састав битно је другачији него 1991. и са новом територијалном дистрибуцијом највећих етничких група.

Хрватска

Хрватска је 1991. године, непосредно пред почетак рата (1991–1995) имала етничку структуру са доминантном већином Хрвата (3,7 милиона или 78%) и Срба (582 хиљаде или 12%). Трећи по бројности били су Југословени (106 хиљаде или 2%). Од осталих југословенских народа, најбројнији су били Муслимани (43 хиљ.) и Словенци (22 хиљ.). Са преко 20 хиљада лица биле су етничке заједнице Мађара (22 хиљ.) и Италијана (21 хиљ.). Остале етничке групе су биле знатно малобројније (Табела 4).

² Од 1993. године за етничке Муслимане је усвојен нови назив – Бошњаци (енг. *Bosniaks*). Постало је уобичајно, посебно ван простора бивше Југославије, да се за становнике Босне и Херцеговине, без обзира на етничку припадност, користи израз Босанци (енг. *Bosnians*).

³ Босна и Херцеговина је једина балканска земља у којој 2011. године није било предвиђено одржавање пописа, и то пре свега због противљења Бошњака. Након дуге институционалне блокаде, фебруара 2012. године, усвојен је закон по коме је предвиђено да априла 2013. године буде спроведен попис становништва БиХ, тј. 22 године након претходног пописа.

Табела 4. Становништво Хрватске
према националној припадности, 1991. и 2001.

Table 4. Population of Croatia by ethnic affiliation, 1991 and 2001

Националност	1991		2001	
	број становника	%	број становника	%
Укупно	4784265	100,0	4437460	100,0
Хрвати	3736356	78,1	3977171	89,6
Албанци	12032	0,3	15082	0,3
Бошњаци / Муслимани ¹⁾	43469	0,9	40432	0,9
Италијани	21303	0,4	19636	0,4
Мађари	22355	0,5	16595	0,4
Словенци	22376	0,5	13173	0,3
Срби	581663	12,2	201631	4,5
Нису се изјаснили ни определили	73376	1,5	79828	1,8
Југословени	106041	2,2	176	0,0
Изјаснили се у смислу регион. припадности	45493	1,0	9302	0,2
Остали	56875	1,2	46459	1,0
Непознато	62926	1,3	17975	0,4

Напомена 1): У попису 1991. није постојала категорија „Бошњаци“. У попису из 2001. постојала су две категорије те етничке заједнице – *Бошњаци* (20755), који су сврстани у „националне мањине“ и *Муслимани* (19677), сврстани у групу „остали народи Европе“.

У међупописном периоду 1991–2001. број становника Хрватске смањен је за 347 хиљада односно за око 300 хиљада (ако се посматра само становништво у земљи). У исто време, број етничких Хрвата повећан је за 240 хиљада, док је бројност осталих етничких група смањена.⁴ Највеће је смањење броја Срба и Југословена.

Срби, којих је било близу 600 хиљада сведени су на свега 202 хиљаде. Смањење броја Срба објашњава се масовним егзодусом током рата (нарочито током војне акције у августу 1995. године када је из Хрватске само у Србију пребегло око 150–200 хиљада етничких Срба), иселавањем у земље ван југословенског простора, негативним природним прираштајем, а у мањој мери и одбијањем да се деклариршу у смислу националне припадности. Што се тиче лица која су се у погледу националне припадности изјаснила као Југословени, њих више није било у Хрватској.⁵

⁴ Изузетак су Албанци (повећање са 12 на 15 хиљада) и Роми (са 6,7 на 9,5 хиљада).

⁵ Према попису из 1981. године у Хрватској је било 379 хиљада лица која су се етнички декларисала као Југословени. У време пописа из 1991. (последњег који

Значајно повећање броја Хрвата (са 3,7 на 4,0 милиона) условило је још интензивније повећање њиховог удела у укупном становништву земље (са 78% у 1991. на 90% у 2001). Основни узрок повећање броја етничких Хрвата су досељавања, највише из Босне и Херцеговина, а у мањој мери и из Србије, али такође и из Западне Европе и прекоморске дијаспоре (Америка и Аустралија).⁶ Поред тога, одређен број лица која су се 1991. године изјаснила као Југословени или припадници неких других етничких група (нпр. Муслимани) променила су етничку афилиацију и определила се да су хрватске националне припадности.

Промене етничке структуре у периоду 2001–2011 ће бити позната тек након објављивања резултата пописа из априла 2011. Претпоставља се да неће бити настављено смањење удела Срба, чак је врло вероватно и повећање, како због њиховог слободнијег изјашњавања у погледу националне припадности, тако и због повратка неколико десетина хиљада избеглица српске националности.

Македонија

Македонија је једина бивша југословенска република која је стекла независност, а да на њеној територији нису вођена ратна дејства. Међутим, она није успела да избегне заоштравање међуетничких односа, што је посебно било наглашено приликом одржавања пописа становништва. О томе врло илустративно сведочи и попис из 2011. чије је спровођење прекинуто десетак дана након почетка и то због неслагања македонских и албанских чланова Државне пописне комисије у вези примене Закона о попису.

Ни попис који је спроведен 1991. године није био успешно изведен због бојкота од стране припадника албанске националне мањине. На поновљеном попису из 1994. године Македонци су представљали 66,6%, а Албанци 22,7% укупног становништва (Табела 5). Следећи по бројности били су Турци (78 хиљ.), Роми (44 хиљ.), Срби (40 хиљ.) и Муслимани/Бошњаци (22 хиљ.).

Према подацима пописа из 2002. године број Македонаца био је незнатно већи него 1994, али је њихов удео смањен на 64% (Табела 5). У истом раздобљу број Албанаца повећан је са 441 хиљаде 509 хиљада, а њихов удео у укупном становништву премашио је једну

је спроведен у СФРЈ) било их 106 хиљада. Према попису из 2001. године у Хрватској је било свега 176 лица која су се изјаснила као Југословени.

⁶ Према усвојеној пописној методологији у 2001. години су у укупно становништво Хрватске сврстана и лица из дијаспоре која су ван земље дужа од годину дана, али која су изјавила да одржавају „тијесну господарску, прометну и учесталу везу с кућанством и обитељи у Републици Хрватској (чешћи или рјеђи посјети, уздржавање чланова обитељи, стална комуникација итд)“ (Wertheimer-Baletić, 2003).

четвртину (25,2%). Разлике у популационој динамици етничких Македонаца и етничких Албанаца у највећој мери су резултат разлика у нивоу природног прираштаја (код Албанаца је знатно виши), а постоје и приметне разлике у миграционом моделу те две етничке групе.

*Табела 5. Становништво Македоније
према националној припадности, 1994. и 2002.*

Table 5. Population of Macedonia by ethnic affiliation, 1994 and 2002

Националност	1994		2002	
	број становника	%	број становника	%
Укупно	1945932	100,0	2022547	100,0
Македонци	1295964	66,6	1297981	64,2
Албанци	441104	22,7	509083	25,2
Роми/Египћани	46787	2,4	57592	2,8
Бошњаци/Муслимани	22247	1,1	19571	1,0
Турци	78019	4,0	77959	3,9
Бугари	1682	0,1	1487	0,1
Срби	40228	2,1	35939	1,8
Остали	19901	1,0	22935	1,1

Повећан је и број Рома, а број Турака је стагнирао. Истовремено је регистровано смањење броја Срба и Муслимана/Бошњака, и то за по приближно 10%. И поред побољшања односа Бугарске и Македоније, Бугарска и даље негира постојање македонске нације тврдећи да су етнички Македонци уствари етнички Бугари. Ипак, и поред слободног изјашњавања о етничкој припадности, ни у једном од пописа становништва, почев од оног из 1948. године, у Македонији није било више од 3.500 Бугара. Према последњем из 2002. године, било их 1500. Међутим, имајући у виду да је од стицања независности око 50.000 становника Македоније добило бугарско држављанство на основу изјаве да су етнички Бугари (Kostadinov, 2010), неизвесно је да ли ће и према наредном попису у Македонији и даље бити релативно мало становника бугарске националности.

Црна Гора

Црна Гора је, према подацима последња два пописа становништва (из 2003. и 2011), уз Босну и Херцеговину, једина актуелна балканска земља у којој не постоји апсолутна етничка већина. Међутим, у том погледу ситуација је битно другачија од оне у БиХ. Наиме, иако се категорија „Црногорац“ у списку националности први пут појављује у време пописа из 1948. године (Mrđen, 2002), Црногорци су тада представљали чак 91% становништва Црне Горе. Временом, удео Црногораца се смањивао, док се истовремено повећавао удео Муслимана

и Срба. Такве контрастне промене не могу се објаснити садејством природне и миграционе компоненте кретања становништва, већ пре свега променама у изјашњавању о националној припадности.

Поседња три пописа становништва била су спровођена у изузетним политичким приликама, што посебно важи за оне из 1991. године (непосредно пред распад Федеративне Југославије) и 2003. године (током припрема за референдум о независности). Може се слободно рећи да је политичка ситуација та која је кључно утицала на промену етничке слике Црне Горе, а пре свега у погледу промене броја Црногораца (смањење) и Срба (повећање) које је регистровано 2003. године. По многим, повећање броја Срба се у великој мери може тумачити реакцијом дела становништва које се раније изјашњавало да припада црногорском етносу на актуелне политичке прилике и преокрет режима у погледу односа са Србијом (Péroche, 2006).

Већ је 1991. године, у односу на 1981, вишеструко повећан број и удео Срба (са 19 хиљада на 57 хиљада односно са 3,3% на 9,3%). Истовремено, број Црногораца је смањен са 400 хиљада на 380 хиљада, а удео у укупном становништву са 68,5% на 61,9%. С обзиром да су обе националности имале позитиван природни прираштај и исти миграциони модел, промене су првенствено условљене променама у изјашњавању о националној опредељености.

*Табела 6. Становништво Црне Горе
према националној припадности, 1991, 2003. и 2011.*

*Table 6. Population of Montenegro
by ethnic affiliation, 1991, 2003 and 2011*

Националност	1991		2003		2011	
	број становника	%	број становника	%	број становника	%
Укупно	615035	100,0	620145	100,0	620029	100,0
Црногорци	380467	61,9	267669	43,2	280873	45,3
Срби	57453	9,3	198414	32,0	180213	29,1
Бошњаци/ Муслимани	89614	14,6	72809	11,7	75190	12,1
Албанци	40415	6,6	31163	5,0	30439	4,9
Роми	3282	0,5	2826	0,5	8305	1,3
Хрвати	6244	1,0	6811	1,1	6021	1,0
Југословени	26159	4,3	1860	0,3	1154	0,2
Нису се изјаснили или определили	943	0,2	26906	4,3	30170	4,9
Остали и непознато	10458	1,7	11687	1,9	7664	1,2

Наредни попис из 2003. године донео је потпуно другачију заступљеност Црногораца и Срба. Број Црногораца је смањен са 380 хиљада на 268 хиљада, док је број Срба готово учетворостручен – са 57 хиљада на 198 хиљада). Тако је удео Црногораца по први пут сведен на мање од 50% (у 2003. је износио 43,2%), док се удео Срба приближио трећини укупне популације земље.

Упркос неспорно великим сличностима, у 2003. години су регистроване и значајне разлике у демографским структурама те две етничке групе. Срби су демографски старији од Црногораца, међу Србима је више мушкараца него међу Црногорцима, Срби су мање образовани, а Црногорци у већем проценту живе у градовима (Parant, Penev & Remiković, 2008).

Резултати пописа из 2011. године указују да није дошло до значајније промене удела Црногораца и Срба (45% и 29%).⁷ Ипак, привлачи пажњу што је први пут од 1981. године регистровано повећање броја Црногораца (са 268 хиљада на 280 хиљада), а смањење броја Срба (са 198 хиљада на 180 хиљада). Очигледно да у том међупописном периоду није дошло до масовног етничког трансфера, што значи да између 2003. и 2011. становници те две групе углавном нису мењали изјаву о својој етничкој припадности. Постоји могућност да су ипак неједнако користили законску могућност да се национално не декларишу. Изгледа да је у последњем међупописном периоду промена броја Црногораца и Срба у већој мери била условљена чисто демографским чиниоцима (природним прираштајем и миграционим салдом).

Што се тиче осталих етничких група, њихов удео у укупном становништву земље био је углавном стабилан, али са извесном тенденцијом опадања. Тако је између 1991. и 2011. године број Албанаца смањен са 40 хиљада на 30 хиљада, а број Муслимана/Бошњака са 90 на 75 хиљада. Како се ради о етничким групама са позитивним природним прираштајем, смањење ефектива је искључиво условљено натпросечно високим негативним миграционим салдом. Масовније исељавање те две етничке групе било је нарочито присутно током 1990-их година, тј. у време кулминације југословенске кризе.

Србија

Србија, иако са најдужом државном традицијом, још увек нема у потпуности регулисан државноправни статус. Према њеном важећем Уставу, она има две аутономне покрајине – Војводину и Косово и Метохију. Међутим, имајући у виду да држава Србија од 1999. године углавном не обавља своје функције на територији Ко-

⁷ Стабилан је удео Срба и Црногораца, али само ако се посматрају као збир. Заједно са Југословенима, њихов удео је 1991, 2003. и 2011. стално износио око 75%.

сова и Метохије, у овом раду Покрајина ће бити одвојено посматрана од осталог дела Републике. То је у складу усвојеном праксом РЗС-а, као и са начином на који је та територија третирана од стране Еуростата, али нипошто не имплицира и одређење аутора у вези статуса Косова као независне државе.

Србија (без Косова). Веома интензивна миграциона кретања представљају једну од основних одлика демографских промена у Србији током 1990-их и почетком 2000-их и један од основних чинилаца који су детерминисали промене етничке структуре становништва. Она се по обиму могу упоредити са миграцијама које су се одвијале током и непосредно по завршетку Другог светског рата (избеглице, протеривање Немаца, политичка емиграција), а по значају за демографски развитак Србије их у извесним доменима и превазилазе.

На размере миграционих кретања у посматраном периоду (од 1990. па надаље), указује и податак да је током последње деценије 20. века са простора бивше СФРЈ, а првенствено из БиХ и Хрватске у Србију дошло око 700 хиљада избеглица, од којих су преко 90% били Срби. Такође, током 1999. године у Централну Србију и Војводину је пристигло око 200 хиљада интерно расељених лица (ИРЛ) са Косова и Метохије, готово искључиво српске и ромске етничке припадности.

Табела 7. Становништво Србије (без Косова и Метохије) према националној припадности, 1991. и 2002.

Table 7. Population of Serbia (excluding Kosovo and Metohia) by ethnic affiliation, 1991 and 2002

Националност	Србија (без КМ)				Централна Србија				Војводина			
	1991		2002		1991		2002		1991		2002	
	број станов.	%	број станов.	%	број станов.	%	број станов.	%	број станов.	%	број станов.	%
Укупно	7576837	100,0	7498001	100,0	5606642	100,0	5466009	100,0	1970195	100,0	2031992	100,0
Срби	6062752	80,0	6212838	82,9	4937435	88,1	4891031	89,5	1125317	57,1	1321807	65,0
Мађари	337479	4,5	293299	3,9	4189	0,1	3092	0,1	333290	16,9	290207	14,3
Бошњаци / Муслимани	176415	2,3	155590	2,1	170659	3,0	151539	2,8	5756	0,3	4051	0,2
Роми	91075	1,2	108193	1,4	67868	1,2	79136	1,4	23207	1,2	29057	1,4
Југословени	312600	4,1	80721	1,1	141834	2,5	30840	0,6	170766	8,7	49881	2,5
Хрвати	94245	1,2	70602	0,9	21717	0,4	14056	0,3	72528	3,7	56546	2,8
Црногорци	117763	1,6	69049	0,9	73313	1,3	33536	0,6	44450	2,3	35513	1,7
Албанци	73207	1,0	61647	0,8	70694	1,3	59952	1,1	2513	0,1	1695	0,1
Словаци	65363	0,9	59021	0,8	3120	0,1	2384	0,0	62243	3,2	56637	2,8
Власи	15675	0,2	40054	0,5	15544	0,3	39953	0,7	131	0,0	101	0,0
Румуни	37818	0,5	34576	0,5	3026	0,1	4157	0,1	34792	1,8	30419	1,5
Македонци	44034	0,6	25847	0,3	26919	0,5	14062	0,3	17115	0,9	11785	0,6
Бугари	26418	0,3	20497	0,3	24139	0,4	18839	0,3	2279	0,1	1658	0,1
Неизјаш. и неопрод.	9988	0,1	107732	1,4	4914	0,1	52716	1,0	5074	0,3	55016	2,7
Остали	77679	1,0	82852	1,1	17996	0,3	19007	0,3	59683	3,0	63845	3,1
Непознато	34326	0,5	75483	1,0	23275	0,4	51709	0,9	11051	0,6	23774	1,2

Истовремено, Србију је напустило, и то под директном или индиректном присилом неколико десетина хиљада, а по неким и преко 100 хиљада лица. Углавном су то били припадници „нових“ националних мањина (пре свега Хрвати и Муслимани/Бошњаци), као и "стarih" мањина (највише Албанци и Мађари), али и становништво српске националне припадности које се противило политици Милошевићевог режима.

Иначе, у годинама између два последња пописа (1991–2002) процењује се да је из Србије емигрирало најмање 560.000 лица. Од тога, око 270 хиљада су биле избеглице, које су се вратиле у земљу порекла или су отишле у треће земље. Остали, или око 290.000 су били грађани Србије. Међу њима су, у већини били мигранти који се обично сврставају у категорију економских миграната.

Као резултат разлика у предзнаку миграционог салда по националностима (позитиван код Срба, негативан код припадника националних мањина), као и његовог обима, а у мањој мери и због диференцираности природног прираштаја појединих етничких група, дошло је до разлика у интензитету промена броја становника према националној припадности. Ако се посматрају само најбројније националности, као најупечатљива промена се испољава, с једне стране, повећање удела Срба, а с друге стране, смањење удела готово свих осталих националности. Између 1991. и 2002. године удео Срба је повећан са 80% на 83%, док су удели Албанаца, Муслимана/Бошњака, Хрвата, Мађара, али и Црногораца и Југословена смањени. Интензитет смањења није уједначен, а разлике су резултат значаја појединих компоненти популационе динамике. Код Албанаца и Муслимана/Бошњака то је искључиво био негативан миграциони салдо. Код Мађара и Хрвата смањење је остварено како због негативног миграционог салда, тако и због натпросечно високе стопе негативног природног прираштаја. Што се тиче Црногораца и Југословена, до смањење њихове бројности је у највећој мери дошло због промене у изјашњавању о националној припадности (највише су се изјашњавали као Срби, или су искористили могућност да се национално не изјасне). Ипак, такви закључци о промени изјашњавања морају се узети с великом резервом.

Поред Срба, повећање броја и удела у укупном становништву регистровано је и код Рома и Влаха. У случају Рома повећање је највише последица позитивног природног прираштаја, а само је делимично условљено већим изјашњавањем о припадности ромској етничкој заједници. Код Влаха је повећање (за 155%) искључиво последица промене изјашњавања о националној припадности.

Једна од најважнијих промена у етничком саставу становништва Србије односила се и на огромно повећање броја лица која се ни су национално определила или која су искористила своје законско

право да се у попису не изјасне о својој националној припадности. У поређењу са стањем из 1991. године, у 2002. је за преко десет пута већи број тих лица (108 хиљада према 10 хиљада). Уз то, више је него двоструко увећан број становника који су се уместо национално определили регионално. Те промене се у највећој мери могу повезати са смањењем броја становника који су се декларисали као Југословени, али вероватно и као реакција дела становништва на превелик значај који се придаје националној припадности појединца.

Такође, за више је него удвостручена категорија „непознато“ (са 34 на 75 хиљада). Све то додатно отежава утврђивање потпуно реалне етничке слике Србије на почетку 21. века, посебно што су те четири групе у збору (195 хиљада) биле треће по бројности (после Срба и Мађара).

Што се тиче промена по великим подручјима оне су биле истосмерне, али неуједначене по интензитету. Тако су регионалне разлика и даље јасно изражене. У Централној Србији је, према подацима пописа, незнатно смањен број Срба, али су они са око 4,9 милиона становника представљали растућу и убедљиву већину (89,5%).⁸

У Војводини је национални састав знатно хетерогенији. И тамо су Срби најбројнији (1,3 мил.), с тим што је њихов број повећан у односу на 1991. годину за око 200 хиљада, а удео у укупном становништву са 57% на 65%. Други по бројности су Мађари (290 хиљ. или 14,3%). Заједно, те две најбројније националности имају мањи удео у укупном становништву Војводине него што је удео Срба у укупном становништву Централне Србије. Уједно, у Војводини је три пута већи број националности чије је удео преко 1% укупног становништва (Роми, Румуни, Црногорци, Југословени, Словаци и Хрвати).

Косово и Метохија. То је подручје на коме су етнички Албанци представљали убедљиву апсолутну већину током читавог периода након Другог светског рата. Њихов број се континуирано и интензивно повећавао (за преко 3 пута од 1953. до 1991), а удео у укупном становништву повећан је са близу две трећине на преко четири пете (Табела 8). Срби су други по бројности. У истом периоду њихов број се такође повећао, али за само 13%, што је следствено условило знатно смањење њиховог процентог учешћа (са 23,5% на 9,9%). Уз то, повећање броја Срба било је временски ограничено само на период до средине 1960-их, од када наступа раздобље сталног и убрзаног опадања њихове бројности.

⁸ Стварни број Срба је још већи због тога што у резултатима пописа из 2002. године нису исказани подаци о ИРЛ с Косова и Метохије (око 150 хиљада). О томе посебно треба водити рачуна када буду објављени подаци пописа из 2011. године, јер ће та лица бити укључена у укупно становништво места боравка на територији Централне Србије или Војводине.

Табела 8. Становништво Косова и Метохије
према националној припадности, 1953, 1971. и 1991.

Table 8. Population of Kosovo and Metohia by ethnic affiliation,
1953, 1971 and 1991

Националност	1953		1971		1991	
	број становника	%	број становника	%	број становника	%
Укупно	808141	100,0	1243693	100,0	1956196	100,0
Срби	189869	23,5	228264	18,4	194190	9,9
Црногорци	31343	3,9	31555	2,5	20365	1,0
Југословени	-	-	920	0,1	3457	0,2
Албанци	524559	64,9	916168	73,7	1596072	81,6
Муслимани	6241	0,8	26357	2,1	66189	3,4
Роми	11904	1,5	14593	1,2	45745	2,3
Турци	34590	4,3	12244	1,0	10445	0,5
Остали и непознато	9635	1,2	13592	1,1	19733	1,0

Напомена: За 1991. годину су дати резултати званичних процена Савезног завода за статистику, с обзиром да је попис који је спроведен те године био готово у потпуности бојкотован од стране огромне већине становништва албанске националне припадности. Аутори процена су били Душан Брезник и Горан Пенев.

Разлози контрастног кретања броја и удела две најбројније козовскометохијске етничке заједнице су добро познати. То су, све до почетка 1990-их, велике разлике у нивоу фертилитета и природном прираштају (Ревев, 1995), а такође и у обиму иселјавања из Покрајине. Наиме, иако је на Косову и Метохији негативан миграциони салдо карактеристичан за све националности, међу емигрантима су изразито најбројнији били Срби. Економски разлози, отворени и прикривени притисци албанске већине су најважнији чиниоци што се за четрдесетак година око 100 хиљада Срба иселило из Покрајине (Петровић & Благојевић, 1989).

Дубока свеопшта криза и ратни сукоби из 1990-их додатно су утицали на интензивирање емиграције из Покрајине. Иселјавање се, најпре, а посебно у време кулминације косовске кризе (1998–1999), првенствено односило на Албанце. Током војне интервенције НАТО-а дошло је до правог егзодуса становништва албанске националности. Након уласка међународних снага на Косово у Метохију, огроман део албанских избеглица се вратио кућама, али је истовремено око 180 хиљада Срба и других неалбанаца напустило Покрајину. Након првог великог емиграционог таласа, током 2000-их година знатно је успорено иселјавање Срба. Међутим, убразано је иселјава-

ње Албанаца. Овог пута, одлазак с Косова и Метохије првенствено је мотивисан економским разлозима. Процењује се да је за две деценије (1991–2011) нето емиграција тог становништва износила 400–450 хиљада лица.

Иако је извесно да је на Косову и Метохији настављена етничка хомогенизација становништва, за сада је тешко прецизно сагледати каква је његова актуелна етничка структура. Попис који је 2011. године спровео Завод за статистику Косова бојкотовала је огромна већина становништва српске националности, а није познато ни колики је обухват осталог становништва.⁹ Ипак, процењује се да је удео становништва албанске националности премашио 90%, а да је удео Срба сведен на 5 до 7%.

ЗАКЉУЧАК

Распад бивше Југославије, ратови који су следили праћени масовним присилним, етнички селективним миграцијама, пад комунистичких режима и каснија друштвеноекономска транзиција су само најважнији догађаји који су битно утицали на демографске токове у свим балканским државама током 1990-их и 2000-их година.

Демографске промене су биле свеопште, али је од посебног значаја трансформација етничке структуре становништва. И поред тога што се није увек располагало потпуним и увек упоредивим подацима, извесно је да се у посматраном периоду промене националног састава становништва нису одвијале у истом смеру. У Хрватској, Србији (на сва три велика подручја) и Румунији приметна је, мање или више наглашена хомогенизација, док су у Македонији, Албанији, Грчкој и Црној Гори присутни процеси стварне или „виртуелне“ хетерогенизације етничке структуре становништва. Босна и Херцеговина је посебан случај. Гледано у целини, њена етничка структура је и даље веома хетерогена, али је национални састав становништва актуелних ентитета много хомогенији него становништва које је живело на истим просторима пре 1991. године.

Исправност оваквих закључака ипак није безрезервна. Њих треба проверити након објављивања коначних резултата пописа који су спроведени 2011. године или чије се одржавање очекује у блиском периоду.

---

⁹ За сада су расположиви само први резултати пописа који се не односе и на етничку припадност.

ЛИТЕРАТУРА

- Galanxhy, E. & Gesano, G. (2011). Spoljne migracije i njihove posledice na strukturu albanskog stanovništva po polu i starosti. U G. Penev (ured.), *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja 20. veka (185–202)*. Beograd: Društvo demografa Srbije; Volos: DémoBalk.
- IDC (2007). *Ljudski gubici u Bosni i Hercegovini 91–95*. Sarajevo: Istraživačko dokumentacioni centar.
http://www.idc.org.ba/index.php?option=com_content&view=section&id=35&Itemid=126&lang=bs
- Kostadinov, P. (2010). Bulgarian citizenship: the latest numbers. *The Sofia Echo*, April, 23 2010. http://sofiaecho.com/2010/04/23/891995_bulgarian-citizenship-the-late.html
- Kotzamanis, B., Mrdjen, S. & Parant, A. (2003). Les recensements récents de la population et des habitations dans les Balkans en 2000. *Démographie des Balkans – Balkan Demographic Papers*, 5.
- Mrđen, S. (2002). Narodnost u popisima: promenljiva i nestalna kategorija. *Stanovništvo*, 40 (1-4), 77–103.
- Parant, A, Penev, G. & Remikovic, S. (2008). Les Monténégrins au Monténégro : majoritaires hier, minoritaires demain ? In *Démographie et Cultures. Actes des colloques de l'AIDELF* (373–388). Canada, Québec.
- Пенев, Г. (2010). Новије промене у популационој динамици Србије и балканских земаља. *Демографија*, 7, 2010, 45–78.
- Penev, G. (1995). Cohort fertility of Serb and ethnic Albanian women in FR Yugoslavia. *Stanovništvo*, 33 (1–4), 5–19.
- Péroche, P. (2006). Le Monténégro, un état balkanique formé de minorités qui renaît... divisé. *La lettre du Groupement pour les Droits des Minorités*, N° 82, Oct. 2006. <http://eurominority.org/www/gdm/82-2006-11-gdm.asp>
- Петровић, Р. & Благојевић, М. (1989). *Сеобе Срба и Црногораца са Косова и из Метохије. Резултати анкете спроведене 1985-1986. године*. Демографски зборник, књ. 2. Београд: Српска академија наука и уметности, Одељење друштвених наука.
- Raduški, N. (2011). Balkanski etnički mozaik i evropske integracije. U *Balkan i EU (218–224)*. Beograd: Institut društvenih nauka, Centar za ekonomska istraživanja.
- Stantcheva, A. (2001). Les minorités nationales en Europe Centrale et Orientale. *European issue*, No. 25. http://www.robert-schuman.eu/print_qe.php?num=sy-25
- Sudetic, C. (1990). Ethnic Germans in Romania Dwindle. *The New York Times*, December 28, 1990
<http://www.nytimes.com/1990/12/28/world/ethnic-germans-in-romania-dwindle.html>
- Wertheimer-Baletić, A. (2003). Dugoročni demografski procesi u Hrvatskoj u svjetlu popisa stanovništva 2001. godine. *Ekonomija*, 10 (1), 99–116.

Goran Penev, Institute of Social Sciences, Demographic Research Center, Belgrade

THE ETHNIC STRUCTURE OF THE POPULATION OF BALKAN COUNTRIES AT THE END OF THE 20TH AND THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Summary

At the end of the 20th century, the Balkans once again became the theater of the kind of tectonic political events that had not been seen in Europe since the Second World War. Wars, millions of refugees, fall of regimes, changes of political and economic systems, and great socio-economic crises all directly influenced demographic processes and the population structures. In this respect, the ethnic structure of the population is still very important in the Balkans at the turn of the 21st century. The change of the number of members of a particular ethnic group is determined by the births, deaths and net migration as well as changes in declaration of ethnic affiliation and the appearance of new ethnic groups and changes in the names of existing ethnic groups. Despite noticeable advances in statistical coverage of the ethnic structure of the population, it is still impossible to create a complete ethnic image of the Balkans. Based on the available final results of the consensus (until the end of August 2012), we can conclude that changes in the ethnic composition of the population during the 1990s and 2000s did not develop in the same direction.

Homogenization of the ethnic structure is noticeable in Croatia and, to a certain extent, in Romania. In Croatia, it is reflected in the significant increase in the number of ethnic Croats and an enormous decrease in the number of ethnic Serbs (the second largest ethnic group), primarily due to their forced emigration to Serbia during the civil war (1991-1995). In Romania, a very high percentage of ethnic Romanians (around 89%) was maintained, but the percentages of the previously numerous ethnic Hungarians and Germans decreased significantly.

In Macedonia, Albania, Greece, and Montenegro, real or "virtual" heterogeneity of the ethnic structure can be observed. Bosnia and Herzegovina and Serbia are special cases. The ethnic structure of the populations of those two countries is still very heterogeneous, but the ethnic composition of the population of the entities or provinces is far more homogenous than that of the population that lived in those areas before 1991. In the Bosnian entity of Republika Srpska, a large majority contains of ethnic Serbian population, while in the Federation of Bosnia and Herzegovina the largest percentage consists of Bosniaks and ethnic Croats. The changes in main regions are also very different in Serbia. In Central Serbia, in the observed period, a high percentage of Serbs was maintained (close to 90%), while in Vojvodina their share increased significantly (from 57% to around two thirds of the total population), primarily due to the immigration of refugees from Croatia. At the same time, in Kosovo and Metohia, the increase in the share of ethnic Albanians continued (probably up to the level of around 90% of the total population) and an intensive decrease in the percentage of Serbs continued (probably down the level of 5% to 7%). The real ethnic structure of Kosovo and Metohia is still insufficiently clear because the Statistical Office of Serbia could not conduct a 2011 census in that province, while the census conducted by the Kosovo Agency of Statistics was boycotted by a large majority of ethnic Serbs.